

Галина Кондрацька

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Узагальнено підходи до підготовки майбутнього учителя фізичного виховання. Виявлено необхідність підсилення навчального процесу формами і методами для формування високого рівня комунікативної підготовки вчителя фізичного виховання. Показано поетапне формування рівня комунікативних знань та вмінь у студентів на факультетах фізичного виховання.

Ключові слова: комунікативна підготовка, вчитель, знання і вміння.

Першочерговим завданням вищих навчальних закладів, враховуючи вимоги нового «Закону про вищу освіту», є вмотивоване поетапне формування у студентів факультету фізичного виховання здатності до активної самостійної творчої діяльності в галузі фізичного виховання, спорту та здоров'я людини.

Знань, які здобувають студенти у ВНЗ, стає недостатньо не тільки з часом, їх нестача відчувається з перших кроків самостійної професійної діяльності. У зв'язку з цим важливою умовою професійної підготовки сучасного вчителя фізичного виховання є поетапне формування у нього високого рівня комунікативної підготовки.

Темпи реального життя все більше актуалізують наукове та методично обґрунтоване застосування фізичної культури і спорту не тільки в навчально-виховному процесі, але й у побутовій і трудовій сфері. Тому вища школа повинна не тільки закласти міцний фундамент знань, але й надати можливість самостійно їх поповнювати і оновлювати в міру їх необхідності, стає необхідним пошук нових науково-обґрунтованих умов відповідно до практики фізичного виховання та стану спорту в державі.

Основним завданням у підготовці студентів на факультетах фізичного виховання є формування високого рівня знань та вмінь відповідно до вимог системи навчання. Аналіз навчально-виховного процесу свідчить про необхідність розширення умов формування інформаційно-комунікативного простору у майбутніх учителів фізичного виховання. Сучасна вища школа має усі можливості розширити практичну базу для поетапного формування комунікативної підготовки фахівця. Таким чином, якість підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання в повній мірі залежить від його здатності сприймати, аналізувати та відтворювати процеси, які не тільки відбуваються в системі освіти, але й регіональні особливості, традиції школи, потреби батьків і дітей.

Мета дослідження: розкрити етапи формування комунікативної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання.

Дослідження, проведені науковцями у сфері педагогічної освіти показують, що на сьогоднішній день актуальною залишається проблема формування компетентності сучасного учителя (М. Гриньова, О. Дубасенюк).

Багато уваги науковці приділяють проблемі пошуку створення нових умов покращення фахових знань, вмінь та навичок, вимог до учительської професії (В. Сластьонін); уміння і якості, необхідні учителеві (А. Маркова); формування професіограми (В. Сластьоніна); модель діяльності учителя (Н. Кузьміна); модель педагогічної культури (В. Гриньова); у сфері фізичного виховання актуальним залишається завдання співставити проблеми держави, громадськості та школи.

В. Ковальчук виокремлює об'єктивні передумови потреби в модернізації професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного фахівця: 1) глобалізаційні зміни – глобалізація, становлення інформаційного суспільства, нова світова динаміка, тероризм і загроза світової війни, локальні конфлікти і потреба формування «громадянина світу», полікультурне виховання тощо; 2) внутрішні зміни – становлення державності, демократичні і ринкові перетворення, зміна духовно-морального клімату, загострення соціальних проблем бідності, демографії, екології тощо [7].

Серед суб'єктивних факторів автор розрізняє: а) зміну ідеологічної парадигми розвитку; б) зміну співвідношення раціонального та ірраціонального знання (науки і релігії); в) змістовне оновлення системи гуманітарного знання (філософія, політологія, соціологія); г) зміну загальнонаукової картини світу [7].

Ю. Голенкова вважає, що специфіка уроків фізичної культури у середній школі характеризується проявленням високого емоційного напруження учнями та відповідальністю вчителя за їх здоров'я та життя. На її думку, вчитель фізичної культури повинен володіти професійно важливими якостями педагога [6].

Н. Костихін зазначає, що одна зі сторін формування професіоналізму педагога – компетентність у педагогічній діяльності [7].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що комунікативна компетентність визначається як глобальна, ключова, загальна, предметна. Відтак її формування є ключовим завданням у період професійної підготовки майбутнього педагога [1].

У науковій літературі визначено функції комунікативної компетентності:

- орієнтованість у різних ситуаціях спілкування, базується на знаннях і життєвому досвіді особистості;
- здатність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню

себе та інших за постійної видозміни психічних станів, міжособистісних стосунків і умов соціального середовища;

- готовність і вміння знаходити контакт з людьми;
- внутрішня регуляція комунікативних дій у ситуаціях міжособистісної взаємодії [4].

Н. Волкова зазначає, що основними вимогами взаємодії учня й педагога повинні бути [4]:

- креативність;
- комунікативність;
- педагогічна діагностика для виявлення творчого потенціалу особистості кожного учня;
- творча співпраця педагога й учня, що передбачає спільну мету – формування творчої та всебічно розвиненої особистості.

О. Пюра [10], І. Цимбалюк [13] висвітлюють результати теоретичного вивчення проблеми розвитку професійної комунікативної діяльності учителя загальноосвітньої школи.

Педагогічні ідеї про роль і місце професійно-педагогічної діяльності учителя загальноосвітньої школи, як невід'ємної складової частини гуманного ставлення до дітей, завжди були основою вітчизняної педагогіки.

Г. Балахнічова, Л. Заремба пропонують поділити *процес технології професійної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання і спорту умовно на три етапи, а саме: довузівський, вузівський, післявузівський. Кожен етап підготовки має свої особливості, провідні форми і методи роботи, спрямовані на формування професійної майстерності* [2].

Вимоги до професійної компетентності фахівців фізичного виховання дітей в Україні досліджено й узагальнено С. Волковою [5], Р. Карпюк [11], загальнопедагогічний компонент містить:

– знання нормативних документів у галузі фізичного виховання; програмно-педагогічні вимоги до фізичного виховання дітей; теоретичні основи, зміст і структуру понять: фізична культура, фізичне виховання, фізичний розвиток, фізична готовність до життя, рухова підготовленість, фізкультурна освіта, фізична досконалість; закономірність анатомо-фізіологічного, нервово-психічного розвитку дітей; методики фізичного виховання дітей;

– знання теоретичних основ фізичного, психічного і духовного здоров'я людини; різних технологій фізичного, психічного і духовного оздоровлення; особистих потреб, інтересів, мотивів і схильностей людини й особливо дітей до оздоровлення і самооздоровлення;

– вміння виконувати різні види гімнастичних вправ; володіти тілом, фізичними якостями; займатися фізкультурою і спортом у повсякденному житті, збалансовано харчуватися, загартовуватися; використовувати сучасні оздоровчі технології; психічної й емоційної саморегуляції (бути радісним, добрим, чуйним, спокійним, уважним); формувати в собі чисті

думки, позитивне ставлення до дітей, до ближнього, до природи, до життя.

За результатами наукових досліджень виокремлено три рівні професійної компетенції фахівців фізичного виховання [3; 5; 12]:

– високий рівень відповідає педагогічній майстерності фахівця-новатора, який відзначається наявністю професійно-управлінського, науково-педагогічного, науково-методичного, соціального, фізкультурно-оздоровчого компонентів; чіткою спрямованістю на побудову системи фізичного виховання дітей та підлітків, на структурно-професійне керівництво і досягнення високого рівня фізичного розвитку, рухової підготовленості і міцного здоров'я тих, хто займається; оволодінням технологією управління дидактичною, виховною і соціально-педагогічною підсистемами; усвідомленням позитивного ставлення до цінностей педагогічної професії, умінням педагогів використовувати стратегію освіти системи фізичного виховання як способу формування особистості; умінням визначати мету, завдання і структуру різних форм роботи з фізичного виховання відповідно до рухових потреб, їхніх рухових інтересів, анатомо-фізіологічних можливостей; умінням володіти аналітичною діяльністю і самоаналізом; свідомим ставленням до здорового способу життя;

– достатній рівень професійно-управлінської компетенції фахівців фізичного виховання відповідає їхній педагогічній майстерності щодо стабільного функціонування. Отже, професійно-управлінський компонент дидактичний, соціально-комунікативний й фізкультурно-оздоровчий є цілком сформовані. Проте відсутній творчий підхід до реалізації загальнопедагогічного і науково-методичного компонентів. Не спостережено традиційні методи і прийоми формування рухових умінь і навичок дітей, їхнього оздоровлення. Формальна педагогічна увага спрямована на фізичне виховання тих, хто навчається. Нестабільним є процес управління системою фізичного виховання. Імпульсивність проявляється лише у задоволенні особистої діяльності, тому тривожність зростає під час невдач. Яскраво вираженим є невміння регулювати особисту фізичну і психічну працездатність;

– середній рівень професійно-управлінської компетенції вчителів фізичного виховання відповідає педагогічній майстерності фахівців, які лише адаптуються до управління. Вони ще не достатньо засвоїли усі елементи професійно-управлінського, загально-педагогічного, дидактично-виховного і фізкультурно-оздоровчого компонентів; недостатньо володіють технологією побудови структури управління системою фізичного виховання учнів; у них спостерігаються негаразди у виконанні управлінських функцій (невміння здійснювати аналітичну діяльність та інформаційне забезпечення); нестійке уміння навчати учнів технології організації рухових занять, а також їхнього виховання і оздоровлення. Недостатнім є рівень навичок для зацікавлення тих, хто займається

руховою активністю, фізичним розвитком, їхнім рівнем рухової підготовленості і здоров'я; невміння адекватно оцінювати свої можливості; пасивність, відсутність віри у свої сили; невміння формувати в дітей комунікативні здібності й особливо вступати в ділові стосунки з колегами, батьками; недостатнє бажання самовдосконалення фізичного, психічного і духовного стану.

Фізичне виховання як навчальна сфера і сфера діяльності має свої специфічні особливості: здійснюється з урахуванням умов характеру майбутньої професійної діяльності, містить у собі елементи професійно-прикладної підготовки, тобто вміння застосовувати засоби фізичного виховання відповідно до знань дітей та рівня фізичної підготовки, враховуючи стійкість організму до дій зовнішнього середовища.

Питання поетапної організації комунікативної підготовки майбутніх учителів вимагає часу та орієнтовано-діяльнісного підходу до проблеми.

Враховуючи актуальність теми та недостатність її наукової розробки, ми у своєму дослідженні пропонуємо такі етапи формування комунікативної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

На втягуючому етапі підготовки передбачалося чітке формулювання мети і завдань процесу формування професійної комунікативної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури, розробка програми та інструментарію експериментального дослідження (визначення досліджуваних понять, вибір і обґрунтування методик дослідження, розробка анкет, тематики творчих завдань), з'ясування специфіки і можливостей педагогічної практики для формування професійної комунікативної компетентності майбутніх учителів фізичного виховання.

Організаційно-інформативний етап формує базові професійні знання та вміння студентів. Він спрямовується на модифікацію змісту навчально-виховної роботи у навчальному закладі шляхом використання нових форм, методів, засобів організації педагогічної практики. З метою формування зазначеної компетентності нами застосовувалася низка методів, зокрема акмеологічні тренінги, навчальні дискусії, діалоги, метод дебатів, інтерактивні методи («робота в парах», «експертні групи», створення ситуації успіху та ін.); проблемно-пошукові методи (метод мозкового штурму, метод можливих варіантів, або «дерево рішень»); методи моделювання ситуацій; аналіз публічних виступів, використання радіо-телевізійних програм, розробка конспектів, структурування тем уроків та виховних заходів, методи усного, письмового та комп'ютерного контролю та самоконтролю, творчі звіти з педагогічної практики, активна участь у науково-дослідній роботі, в конкурсах і олімпіадах, тематичних конференціях.

Під час підсумково-результативного етапу здійснено моніторинг ефективності розробленої методики формування комунікативної компетентності майбутнього учителя фізичного виховання, самоаналіз резуль-

татів педагогічної практики, оцінювання результатів практики студентів керівниками і визначення рівня сформованості професійної комунікативної компетентності майбутніх учителів.

Визначені вище етапи перш за все сприятимуть урізноманітненню навчально-виховного процесу на факультетах фізичного виховання. Запропоновані форми та методи допоможуть майбутньому вчителю ефективніше вирішувати завдання фізичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Врахування вимог втягуючого, організаційно-інформативного, підсумково-результативного етапів під час навчально-виховного процесу підготовки майбутніх учителів фізичного виховання сприятиме чіткому формуванню їх комунікативної компетентності та стійкості до умов практики сучасної школи.

Виникає потреба у подальшому уточненні навчальних планів та змісту викладання навчальних дисциплін, які сприятимуть удосконаленню комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутнього вчителя фізичного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С. Д. Мовленнєва комунікація : підручник [Електронний ресурс] / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чікарькова. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – Режим доступу : <http://ito.edu.ru/1998-99/h/andreev-t.html>.
2. Балахнічова Г. В. Формування професійної майстерності майбутнього фахівця фізичної культури : навч.-метод., посіб., для студентів випускних курсів ін-тів фіз. культури / Г. В. Балахнічова, Л. В. Заремба. – Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. – 82 с.
3. Бірюк Л. Я. Формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки (психолого-академічний аспект) : навчальний посібник / Л. Я. Бірюк. – К. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2008. – 210 с.
4. Волкова Н. П. Педагогічні комунікації : навчальний посібник / Н. П. Волкова. – Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2002.
5. Волкова С. С. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури [Електронний ресурс] / Волкова С. С. / Режим доступу : www.rusnauka.com/.../27099.doc.htm
6. Голенкова Ю. В. Психологічний аналіз специфіки праці вчителя фізичної культури / Ю. В. Голенкова // Теорія та методика фізичного виховання. – 2008. – № 3. – С 6–9.
7. Ковальчук В. Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. Ю. Ковальчук. – К., 2006. – 35 с.
8. Костихин Н. М. Акмеологические аспекты профессионально-педаго-

- гической подготовки специалиста по физической культуре и спорту / Н. М. Костихин // Теория и практика физической культуры. – 2005. – № 10. – С. 12–16.
9. Малашевська К. О. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців: теоретичний аналіз / К. О. Малашевська // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки. Педагогічні науки. – 2010. – № 13. – С. 99–101.
 10. Пюра О. Педагогічні умови формування комунікативних умінь і навичок майбутніх педагогів / Пюра Олена // Гуманітарний вісник : зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 22: Педагогіка, психологія, філософія. – С. 171–175.
 11. Карпюк Р. П. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до розв'язання педагогічних ситуацій : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Карпюк Роман Петрович. – Вінниця, 2005. – 204 с.
 12. Проект: Открытый университет педагогического мастерства // Дайджест педагогічних ідей та технологій. Школа-парк. – 2002. – № 4. – С. 6–11.
 13. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування / І. М. Цимбалюк. – К. : Професіонал, 2008.